

Дневни боравак

за децу и младе са инвалидитетом

СМЕРНИЦЕ ЗА
УСПОСТАВЉАЊЕ И
ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ

ДНЕВНИ БОРАВАК

за децу и младе са инвалидитетом
СМЕРНИЦЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ И ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ

Издавач

Републички завод за социјалну заштиту
Београд, Теразије 34
011 36 21 563
www.zavodsz.gov.rs
zavod@zavodsz.gov.rs

За издавача

Божидар Дакић

Приредили

Тим Републичког завода за социјалну заштиту

Лектура

Владимир Марковић

Коректура

Александар Цвејић

Дизајн слога и припрема за штампу

Мирослав Радивојевић

Дизајн корица

Милош Аризовић

Штампа

Interrupt, Pančevo

Тираж 500

ISBN 978-86-88171-10-6

Штампано 2013. године

Публикација је припремљена и одштампана у оквиру пројекта „Развој услуга у заједници за децу са инвалидитетом и њихове породице“ који финансира Европска унија, а реализује се у трочланом партнерству Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, Европске уније и УНИЦЕФ-а. Садржај и ставови изнети у овој публикацији не изражавају нужно ставове УНИЦЕФ-а и Европске уније.

Дневни боравак

за децу и младе инвалидитетом

СМЕРНИЦЕ ЗА УСПОСТАВЉАЊЕ
И ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ

Београд 2013. године

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
354-22-056.26/.36(497.11)

ДНЕВНИ боравак за децу и младе са инвалидитетом:

смернице за успостављање и пружање услуге / [приредили
Тим Републичког завода за социјалну заштиту]. - Београд :
Републички завод за социјалну заштиту, 2013 (Панчево :
Агенција Interrupt). - 64 стр. : граф. прикази, табеле : 25 cm

"... у оквиру пројекта 'Развој услуга у заједници за децу са
инвалидитетом и њихове породице' ..." --> колофон. - Тираж 500.

ISBN 978-86-88171-10-6

1. Републички завод за социјалну заштиту (Београд)

а) Особе са инвалидитетом - Социјална заштита - Србија

COBISS.SR-ID 197524492

САДРЖАЈ

Предговор	7
1. Актуелни контекст	9
1.1. Промене у приступу особама са инвалидитетом.....	9
1.2. Међународна документа	10
1.3. Националне стратегије и документа	11
2. Шта је дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом?	15
3. Како до услуге дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом	17
3.1. Како локална заједница долази до услуге?	17
3.2. Како корисници долазе до услуге дневног боравка?	20
4. Ко су корисници услуге?	23
4.1. Циљна група корисника и критеријуми за пријем	24
5. Ко може да пружа услугу и на који начин?	25
5.1. Управљање услугом.....	31
5.2. Сарадња у локалној заједници	39
6. Стручни поступак	43
6.1. Процена.....	43
6.2. Планирање.....	48
6.3. Поновни преглед.....	50
7. Рад са корисником – области подршке	53
7.1. Подршка развоју вештина свакодневног живљења.....	53
7.2. Подршка развоју социјалних вештина.....	54
7.3. Подршка развоју говора и покрета	55
7.4. Подршка креативном изражавању.....	56
7.5. Забава и рекреација	56
8. Подршка породици	59
9. Активности у заједници	63

ПРЕДГОВОР

Приручник који је пред вама је осмишљен као скуп практичних објашњења, препорука и идеја које би могле да буду од помоћи у успостављању и унапређивању услуге дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом.

Намењен је свима од којих се очекује да активно допринесе успостављању, развоју и праћењу ефеката ове услуге социјалне заштите, а пре свега:

- пружаоцима услуга
- локалним самоуправама – наручиоцима услуге
- актуелним и будућим корисницима услуге
- практичарима који раде са децом и младима са инвалидитетом

Објашњења, препоруке и идеје које су овде представљене, засноване су на савременим теоријским концептима, акредитованим програмима обуке¹ и практичним искуствима дневних боравака за децу и младе из 18 локалних заједница² у Србији, којима је Републички завод за социјалну заштиту пружао директну подршку током 2011, 2012. и 2013. године.

Подршка је подразумевала обезбеђивање акредитованих обука и тематских радионица, као и непосредне индивидуалне и групне супервизијске сусрете. Реализована је у оквиру пројекта “Подршка успостављању услуга за децу и младе са инвалидитетом и развој индикатора у систему социјалне заштите”, а у склопу ширег спектра активности кровног пројекта “Развој услуга у заједници

¹ Успостављање одрживе услуге и програм рада дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју, аутори: Д. Влаовић-Васиљевић, В. Ишпановић-Радојковић, В. Ј. овановић

² Бор, Кладово, Бела Паланка, Бабушница, Димитровград, Власотинце, Параћин, Трстеник, Алексинац, Ужице, Косјерић, Чајетина, Рума, Пећинци, Земун, Чока, Нови Кнежевац и Врњачка Бања

за децу са сметњама у развоју и њихове породице” (реализован од стране УНИЦЕФ-а у партнерству са Министарством рада, запошљавања и социјалне политике уз подршку Европске Уније).

Приручник је конципиран тако да обухвата све фазе значајне у функционисању дневног боравка, од самог успостављања тј. наручивања од стране локалне самоуправе и уговарања са лиценцираним пружаоцем услуге, преко препорука за управљање из перспективе приступа усмереног на особу до стручног поступка и непосредних активности у раду са децом и младима.

1

АКТУЕЛНИ КОНТЕКСТ

1.1. Промене у приступу особама са инвалидитетом

У прошлом веку, инвалидитету се у Србији приступало према медицинском, традиционалном моделу, који је особу са инвалидитетом сагледавао са аспекта њених немогућности, болести, а активности су усмераване на медицинске третмане и рехабилитацију. Када би се могућности рехабилитације исцрпиле, а проблем остао, општа тенденција је била да се особа са инвалидитетом смешта у установу. У том контексту развијала се институционална заштита, резиденцијални смештај за особе са инвалидитетом.

Модеран, социјални концепт инвалидности је, за разлику од традиционалног, фокусиран на особу, на њене потенцијале и стварање могућности да се особама са инвалидитетом омогући једанакост у правима.

У основи **социјалног модела** је схватање да инвалидитет проистиче из постојања социјалних баријера, које онемогућују особама са одређеним тешкоћама да учествују у друштву.

Према овом концепту, инвалидитет се између осталог сагледава и као **социјално условљена појава**, која услед неповољних околности у окружењу, особу са инвалидитетом доводи до стања хендикепа.

Фокус активности се зато помера са "лечења болесне особе" на **уклањање свих препрека у друштву како би се омогућила њена пуна социјална укљученост.**

1.2. Међународна документа

Конвенција УН о правима детета (1989) на свеобухватан начин дефинише права детета. Конвенцијом је утврђено да је држава потписница у обавези да поштује и обезбеди сва права сваком детету, без икакве дискриминације, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законских старатеља који су правно одговорни за дете

„Дете са сметњама у развоју има право да ужива њун и квалитетан живот, у условима који обезбеђују достојанство, унапређују самопоуздање и олакшавају његово активно учешће у заједници“

Конвенција УН о правима детета

Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом (2006), коју је Србија ратификовала 2009. године, указује шта државе могу и треба да ураде, како би особама са инвалидитетом обезбедиле да имају и уживају иста права као и сви други.

„Особе са инвалидитетом имају право да буду укључене у друштво као и сви други, и треба их поштовати због онога што јесу. Од малих ноу деца са инвалидитетом треба да се поштују због онога што јесу“

Конвенција УН о правима ОСИ

Обавеза сваке државе је да обезбеди једнак третман за особе са инвалидитетом, услове да могу да воде самосталан и здрав живот, да им пружа подршку у разним областима и аспектима живота, у складу са њиховим потребама, односно да развија социјалне услуге њима намењене. Сервиси подршке треба да буду што ближи непосредном окружењу особе са инвалидитетом, да услуге воде и пружају добро обучени професионалци.

Стратегија Европа 2020 усвојена је са циљем да обезбеди успешан излазак из актуелне економске и финансијске кризе, истовремено обезбеђујући одрживу будућност са више посла и бољим условима живота кроз подстицање друштвене кохезије. У циљу имплементације стратегије, Европска Комисија је објавила смернице за државе чланице од којих су за област социјалне заштите значајне следеће:

- потребно је радити на отклањању физичких баријера за искљученост особа са инвалидитетом;
- унапредити квалитет и приступ основним јавним услугама, као што су здравствена нега и социјалне услуге;
- наставити процесе децентрализације, деинституционализације и диверсификације социјалних услуга;
- радити на подизању свести свих учесника у друштву о дискриминацији појединих маргинализованих група, као што су особе са инвалидитетом.

Европска стратегија за Особе са инвалидитетом 2010 - 2020 има за циљ стварање услова за особе са инвалидитетом да у потпуности уживају своја права и имају пуну корист од учешћа у друштву. Она, такође, наводи каква је подршка потребна у смислу финансирања, истраживања, информисања, прикупљања статистичких и других података. Усмерена је на уклањање препрека у осам области деловања, а за сваку од ових области наведене су кључне активности усмерене на искорењивање дискриминације по основу инвалидитета и промовисање пристојних животних услова.

1.3. Националне стратегије и документа

Као значајан ослонац, подршка развоју и сталном унапређивању квалитета живота свих, а посебно осетљивих друштвених група, у Србији су усвојене бројне **националне стратегије, акциони планови и законска решења.**

За потребе овог Приручника издвајамо Стратегију развоја социјалне заштите, Национални план акције за децу, Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом, Закон о социјалној заштити и Закон о забрани дискриминације.

Стратегијом развоја социјалне заштите Републике Србије (2005) предвиђено је развијање интегралне социјалне заштите у којој социјални актери, на најефикаснији начин, користе постојеће и развијају нове ресурсе путем доступних, квалитетних и разноврсних услуга. Развој програма и локалних социјалних услуга за подршку, посебно осетљивим друштвеним групама, препознат је као један од приоритета у развоју система социјалне заштите.

Стратегија за унапређење положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији (2006) третман особа са инвалидитетом не поставља као сегмент социјалне политике, већ као питање поштовања људских права. Усмерена је на унапређење положаја особа са инвалидитетом до позиције равноправних грађана који уживају сва права и одговорности. Међу принципима на којима се заснива могу се издвојити поштовање развојних капацитета деце са инвалидитетом и поштовање права деце да развију сопствени идентитет.

Националним планом акције за децу (НПА), донетим 2004. дефинисана је општа политика наше земље према деци. То је план приоритетних мера, активности и програма које треба предузети у наредним годинама, са циљем стварања што повољнијих услова за живот деце, њихово одрастање и укључивање у друштво. НПА јасно истиче да је обезбеђивање права деце са сметњама у развоју један од приоритетних стратешких циљева за период 2004 - 2015. Да би се ефикасније и квалитетније реализовале активности предвиђене Националним планом акције за децу, велики број општина и градова у Србији израдио је и усвојио Локални план акције за децу.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006) је посебно важан јер је први антидискриминациони закон у нашој земљи. Уређује забрану дискриминације по свим, па и по основу инвалидности, поступак заштите особа које су

изложене дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности, социјалне укључености особа са инвалидитетом.

Јединице локалне самоуправе, према одредбама овог Закона, дужне су да подстичу оснивање служби подршке за особе са инвалидитетом у циљу повећања нивоа њихове самосталности у свакодневном животу и остваривања њихових права. Са становишта Конвенције о правима детета нарочито је релевантно да су деца, као група, експлицитно заштићена Законом у одељку о посебним облицима дискриминације.

“Свако дете, односно малолетник има једнака права и заштиту у породици, друштву и држави, без обзира на његова или лична својства родитеља, стваратеља и чланова породице. Забрањено је дискриминације дете.”

Закон о забрани дискриминације

Закон о социјалној заштити РС (2011) као једно од посебно значајних начела социјалне заштите наводи начело **најмање рестриктивног окружења** које представља подстицај за наставак процеса деинституционализације, развој нових услуга и алтернативних форми социјалне заштите у заједници.

Закон такође ствара регулаторни оквир за спровођење ових процеса и уводи бројне новине у систем социјалне заштите као што је: успостављање коморе социјалне заштите, лиценцирање стручних радника и пружалаца услуга, акредитација програма обуке и програма пружања услуга, увођење института јавних набавки услуга, реформулисање функција контроле, стручног назора и инспекције и др.

Новина која је кључна у односу на успостављање услуге дневног боравка за децу и младе са инвалидитетом је дефинисање **услуга социјалне заштите**.

Услуге социјалне заштите састоје се од активности и добара која се нуде кориснику у циљу побољшања односно

очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности као и стварања могућности да самостално живе у друштву.

Међу пет група услуга (услуге процене и планирања, дневне услуге у заједници, услуге подршке за самостални живот, саветодавно терапијске и социјално едукативне услуге и услуге смештаја) дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом спада у групу **дневних услуга у заједници**, које „подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу, а обезбеђује их локална самоуправа” (Закон о социјалној заштити, члан 44).

Услови и стандарди за пружање услуга социјалне заштите биће прописани **подзаконским актом** тј правилником о стандардима за услуге социјалне заштите. Поред тога очекују се правилници о евиденцији и документацији, лиценцирању стручних радника и организација.

За услуге социјалне заштите су још од значаја Закон о локалној самоуправи и Закон о јавним набавкама, али ће о њима више речи бити у поглављу које се односи на процес успостављања и пружања услуге.

2

ШТА ЈЕ ДНЕВНИ БОРАВАК ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ?

Дневни боравак за децу са инвалидитетом је услуга социјалне заштите из групе дневних услуга у заједници, која подржава останак детета у породичном окружењу и инклузију детета и породице у локалу средину. Финансира се из буџета локалне самоуправе, а намењена је деци са инвалидитетом и њиховим породицама.

Сврха ове услуге је да омогући деци са инвалидитетом да остану у породици и да своје потребе задовоље у средини у којој живе, у свом природном окружењу. С друге стране ова услуга деци пружа позитивно и конструктивно искуство боравка изван породице а у исто време, породици обезбеђује слободно време за обављање других активности.

Уslugом се обезбеђују структуриране активности, усмерене на развој практичних вештина за свакодневни живот које у највећој мери омогућавају самосталност, развој и одржавање социјалних, когнитивних и физичких функција.

Услуга је доступна корисницима најмање осам сати дневно, а пружалац услуге усклађује радно време са потребама корисника и сопственим могућностима. То значи да ће неки корисници услугу користити у пуном трајању, док ће неки долазити на неколико сати пре/после школе или других обавеза и активности. За децу и младе, који у дневном боравку проводе више од четири сата пружалац услуге обезбеђује оброк у складу са њиховим здравственим потребама.

3

КАКО ДО УСЛУГЕ ДНЕВНИ БОРАВАК ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

3.1. Како локална заједница долази до услуге?

Локална самоуправа је одговорна за **обезбеђивање услуге** у локалној заједници, што подразумева да одређену услугу социјалне заштите наручује и финансира.

Да би дошло до успостављања услуге важно је да су у локалној заједници обављене одређене припремне радње као што је **анализа потреба и дефинисање приоритета у области социјалне заштите** који би требало да чине садржај **стратешког документа или акционог плана**. На основу потреба и приоритета дефинисаних у стратешком документу локална самоуправа доноси **одлуку** о томе која услуга и за коју циљну групу корисника треба да се успостави у локалној заједници. Након тога се одвајају одређена буџетска средства и расписује конкурс за организације, које би ту услугу могле да пружају.

Одлука о успостављању услуге социјалне заштите садржи информације о:

1. Установљавању услуге дневног боравка за децу са инвалидитетом;
2. Циљним групама којима је намењено коришћење услуге;
3. Условима под којима се услуга може користити;
4. Организационом окружењу у коме ће се услуга пружати (самостална институција, организациона јединица при некој установи, неко друго правно или физичко лице), односно да ли ће се услуга обезбеђивати преко постојеће установе социјалне заштите, или ће се, у складу са законом, услуга обезбедити путем јавне набавке;

5. Обезбеђивању неопходних финансијских средстава.

Након доношења Одлуке од стране Скупштине општине неопходно је, у ситуацијама када се услуга обезбеђује путем јавне набавке, дефинисати **правила и критеријуме** који ће потенцијалним пружаоцима услуга омогућити да учествују у овом поступку. Поступком јавног надметања се ствара могућност избора између два или више потенцијалних пружалаца услуга. Након избора пружаоца услуга, локална самоуправа међусобни однос са пружаоцем услуге уређује путем **Уговора о пружању услуге Дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом**. На тај начин се у пружању услуге искључује било какав облик произвољности, непрофесионалности и самовоље.³

Услугу Дневног боравка за децу са инвалидитетом, у конкретной локалној заједници, може пружати **лиценцирана организација** која је, на јавном конкурс, понудила најквалитетнији програм рада и као таквој јој је поверено пружање услуге. Организација може бити основана од стране локалне самоуправе али и Републике, покрајине, правног или физичког лица.

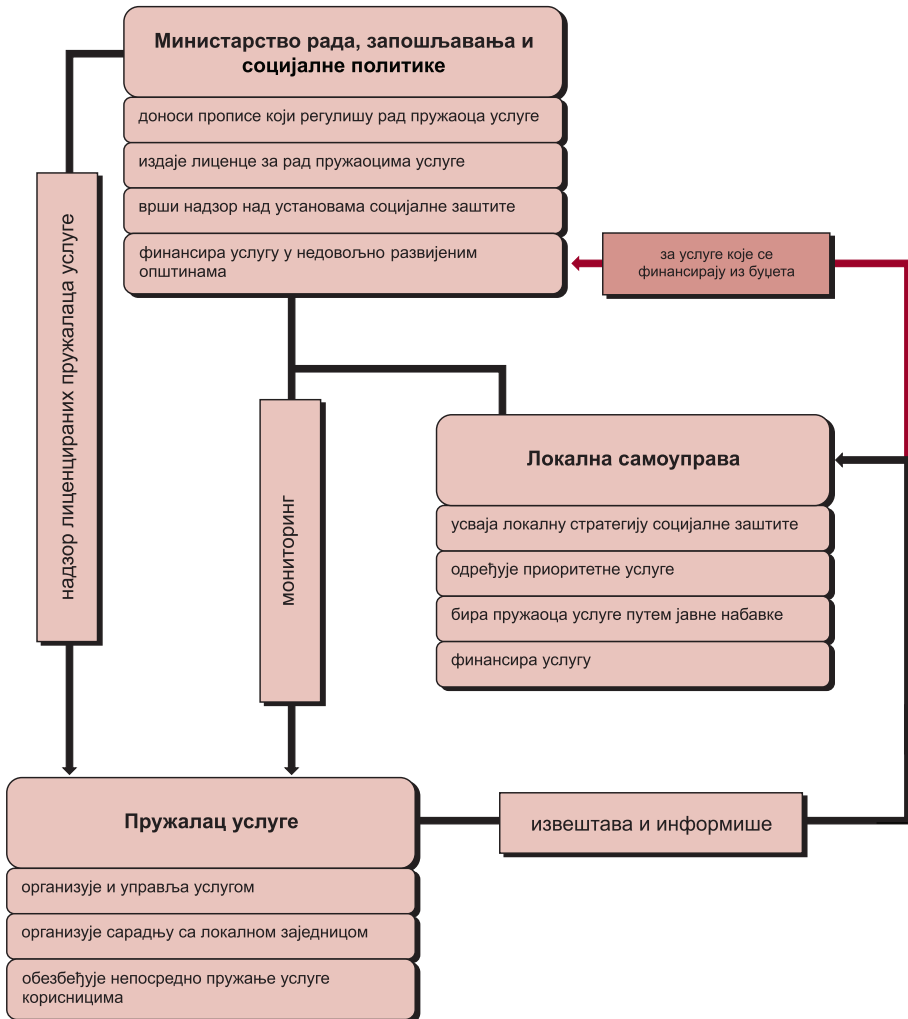
“Наручилац је дужан да одабере пружаоца услуге који је самосталан да услугу пружа под најповољнијим условима, у складу са најбољим интересом корисника и прописаним стандардима.”

Закон о забрани дискриминације

Стандарди за пружање услуге прописани су посебним подзаконским актом, а лиценцирање као и контролу над радом пружалаца услуга у смислу испуњености стандарда врши Министарство надлежно за социјалну заштиту.

Јасније представљање улога кључних актера за успостављање услуге у локалној заједници, као и њихових међусобних односа омогућава графички приказ на следећој страни

³ Закон о јавним набавкама је други значајан пропис у овој области који јасно дефинише процедуру одабира пружаоца услуге и сва друга значајна питања.

Значајно је напоменути да је Закон о социјалној заштити, као подстицај развоју локалних услуга, предвидео **наменске новчане трансфере** из републичког буџета. Део наменских трансфера намењен је недовољно развијеним општинама које нису у могућности да из својих буџета покрију трошкове пружања социјалних услуга.

Наменским трансферима, у складу са законом којим се уређује финансирање јединица локалне самоуправе, из буџета Републике Србије могу се финансирати:

1) услуге социјалне заштите које по овом закону финансирају јединице локалне самоуправе – у јединицама локалне самоуправе чији је степен развијености, утврђен у складу са прописима којима се уређује разврставање јединица локалне самоуправе према степену развијености - испод републичког просека;

Закон о социјалној заштити

3.2. Како корисници долазе до услуге дневног боравка?

Када локална заједница уз посредство лиценциране организације успостави услугу дневног боравка, постоје два начина како корисници могу доћи до ње: преко центра за социјални рад и непосредним уговарањем услуге.

Центар за социјални рад поступак за упућивање⁴ на коришћење услуге спроводи по службеној дужности или на захтев корисника.

Водитељ случаја у центру за социјални рад процењује потребу детета и његове породице за одређеном услугом и упућује на коришћење услуге.

У овом случају центар ће пружаоцу услуге проследити налазе из процене и плана услуга за конкретног корисника, на које ће се ослањати даљи стручни поступци у дневном боравку. Поред тога пружалац услуге ће укључивати надлежног водитеља случаја увек када процени да је то значајно за рад са корисником и редовно обавештавати о његовом напретку.

⁴ Очекује се да ће начин упућивања корисника од стране центра за социјални рад бити детаљније регулисан доношењем подзаконског акта

Кориснику, односно његовом законском заступнику, такође је омогућено и да непосредно уговори коришћење услуге са овлашћеним пружаоцем, без посредовања центра за социјални рад. У овом случају процену потреба детета за коришћењем услуге врши сам пружалац услуге, а корисник (законски заступник) сноси трошкове у целости.

4

КО СУ КОРИСНИЦИ УСЛУГЕ?

Под корисницима услуге дневног боравка подразумевамо децу и младе са инвалидитетом, који имају потребу за дневном негом и подршком у одржању и развијању потенцијала.

Деца и млади са инвалидитетом су деца до 18 година и млади до 26 година, под условима које дефинише Закон о социјалној заштити,⁵ са:

- телесним инвалидитетом;
- са лаким, умереним и тешким интелектуалним оштећењима;
- са сензорним и вишеструким оштећењима,
- као и остале осетљиве групе деце са инвалидитетом која су препозната као корисници ове услуге, а у циљу превенирања смештаја у установу.

Пракса пружања услуге дневног боравка у Србији показује да су веома ретки дневни боравци који су усмерени искључиво на децу и младе и да је много чешћа ситуација да су у дневни боравак укључени корисници од 3 до 45 година, који се сви називају децом.

Успостављање одвојених дневних боравака за одрасле и старије кориснике и децу и младе је изазов за систем социјалне заштите у Србији, али је значај таквог одвајања вишеструк.

Пре свега, зато што одвојен приступ подразумева свест о томе да је и међу особама са инвалидитетом важно разграничити период детињства и одраслог доба, као одвојених фаза које

⁵ Пунолетно лице, до навршених 26 година живота (млада особа), може користити дневни боравак ако му је, услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој. Млада особа може користити дневни боравак ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја, а потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице. (Закон о социјалној заштити члан 41)

имају своје специфичности, развојне задатке и потребе на које је неопходно одговорити, и које захтевају другачије структурирање активности у зависности од узраста.

Осим тога, треба имати на уму да звати све кориснике постојећих дневних боравака децом иако имају више од 30 година, представља термилошку грешку, која прилично обликује праксу тј. уводи у ризик да одрасле људе третирамо као децу.

4.1. Циљна група корисника и критеријуми за пријем

Циљну групу корисника услуге дневни боравак дефинише локална самоуправа.

Поред тога локална самоуправа одређује за кога је, и под којим условима је услуга бесплатна, и околности под којима је неопходна партиципација или пуно учешће у трошковима.

Пружалац услуге утврђује критеријуме за пријем корисника, чија је сврха да омогуће приоритизацију и, уколико је потребно, формирање листе чекања.

Уобичајено је да се критеријуми утврђују на основу степена ризика од измештања из породице и смештаја у установу за смештај, година старости детета, месту боравка (приоритет се може дати деци која живе у удаљеним изолованим деловима локалне заједнице), психофизичком статусу, односно здравственом стању детета.

При утврђивању критеријума, значајну чињеницу представљају и породичне околности. Тако се, на пример, приоритет може давати деци самохраних родитеља, као мера превенције сагоревања чланова породице. Критеријуми се могу тицати и помоћи породици, која се налази у акутној животној кризи, а у правцу очувања њених капацитета, за наставак бриге о детету по изласку из кризе.

Критеријуми за пријем треба да буду јавни и доступни потенцијалним корисницима. Пружалац услуге такође треба да обавести заинтересованог корисника о условима за почетак коришћења услуге, евентуално о месту на листи чекања и року у коме може отпочети коришћење услуге.

5

КО МОЖЕ ДА ПРУЖА УСЛУГУ И НА КОЈИ НАЧИН?

Као што смо већ напоменули пружалац услуге мора бити лиценцирана организација тј. организација која свој рад заснива на испуњавању националних стандарда квалитета и има дозволу од надлежног Министарства за пружање услуга дневног боравка за децу и младе са инвалидитетом.

С обзиром на то да стандарди за пружаоце услуга социјалне заштите нису директно предмет овог приручника, овде ћемо се бавити принципима доброг управљања услугом и представити могуће предуслове важне за успостављање и пружање одрживе услуге, на којима су између осталог базирани и нацрти минималних стандарда квалитета за услуге социјалне заштите.

Пракса показује да добру услугу најједноставније можемо одредити као услугу која остварује позитивне ефекте на живот корисника и њихових породица и препозната је као вредна и значајна у својој локалној заједници. То су уједно и предуслови за трајање и одрживост услуге. Анализа карактеристика одрживих дневних боравака код нас показала је да су они пре свега успели јасно да се диференцирају од других актера у социјалној заштити у својој заједници и да су у својој локалној средини препознати као подршка и ослонац деци и младима са инвалидитетом и њиховим породицама.

Када је у питању вредносни оквир за пружање услуга социјалне заштите од користи може бити Добровољни Европски оквир квалитета за социјалне услуге,⁶ који на једноставан и језгровит начин дефинише заједничке принципе за успостављање и пружање социјалних услуга.

⁶ Voluntari European Quality Framework for Social Services, 2010

Да би услуге могле да одговоре на вишеструке потребе и очекивања корисника, оне треба да буду:

- **Доступне** – услуге се пружају тамо где корисници могу до њих да дођу
- **Приступачне** – услуге су такве да сви корисници могу да учествују у свим њиховим аспектима
- **Економичне/повољне** – услуге су исплативе и одрживе за заједницу а приступачне за кориснике и њихове породице
- **Центриране/усмерене на особу** – услуге усмерене на кориснике, али и усмерене корисницима тј. флексибилне и респонзивне на промењиве потребе корисника
- **Пружане у континуитету** – услуге се пружају у континуираном временском периоду, обезбеђена је њихова одрживост, као и повезаност са другим услугама у заједници
- **Оријентисане на резултате** – услуге су засноване на мерљивим исходима који омогућавају праћење и процену квалитета

Поред тога процес пружања услуге треба да буде **транспарентан**, јер то значи да је услуга заснована на **одговорности** пружаоца услуге према корисницима и према локалној заједници.

Општост принципа транспарентност видљива је у томе што се остварује на неколико нивоа:

- према заједници – кроз информисање корисничке и шире јавности о врсти и квалитету активности које пружалац услуга спроводи;
- према корисницима – кроз информисање и укључивање у свим фазама пружања услуге;
- у оквиру саме организације – кроз јасне и видљиве механизме и процедуре функционисања.

Претпоставка за транспарентност у раду пружаоца услуге јесте јасно одређење **идентитета организације** у смислу одговора на питања:

- ко смо ми?
- којим вредностима смо вођени?

- шта смо радили а шта желимо и можемо да урадимо сада? и
- шта и како планирамо да радимо у будућности?

Помоћно средство за формулацију одговора на ова питања може бити **основни програм организације**, документ у коме је у најширем смислу дефинисан оквир деловања организације, вредности којима је вођена, циљеви које жели да постигне са корисницима и унутар заједнице, и основне активности којима те циљеве намерава да постигне.

Основни програм организације требало би да садржи следеће елементе, који ће бити илустровани примером основног програма организације дневног боравка у Чоки:

1. Визија, мисија
2. Вредности и принципи
3. Циљеви организације
4. Циљна група корисника и услови за коришћење услуге
5. Програмске активности

ОСНОВНИ ПРОГРАМ РАДА ДНЕВНОГ БОРАВКА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

У ОПШТИНИ ЧОКА

Пружалац услуге: Центар за социјални рад, Чока

Дневни боравак за децу са сметњама у развоју је у просторијама
ПУ „Радост“ Чока, Маршала Тита бб, Чока.

УВОД

Сврха услуге дневног боравка састоји се у унапређењу квалитета живота деце у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за саосталан живот.

Кроз услугу дневног боравка деце у организованом окружењу, и уз потребни надзор, задовољавају развојне потребе, стичући развијају животне вештине, личну и друштвену одговорност у циљу развоја самосталности, социјалних, сазнајних и других важних функција.

Уslugом се обезбежује позитивно и конструктивно искуство боравка изван породице, а члановима породице слободно време за бављење радним и другим активностима.

ВИЗИЈА

„ЧОКА - ИНКЛУЗИВНА ЗАЈЕДНИЦА КОЈА ПРЕПОЗНАЈЕ И ЗАДОВОЉАВА ПОТРЕБЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ”

МИСИЈА

„УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОЦЕСА ИНКЛУЗИЈЕ У ОПШТИНИ ЧОКА КРОЗ РАЗВОЈ УСЛУГА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ”

НАЧЕЛА КОЈА СУ СМЕРНИЦЕ У РАДУ ДНЕВНОГ БОРАВКА

- Начела поштовања интегритета и достојанства корисника
- Начело забране дискриминације
- Начело најбољег интереса корисника
- Начело најмање рестриктивног окружења
- Начело ефикасности
- начело благовремености
- Начело унапређења квалитета рада
- Начело јавности рада
- Начело доступности и индивидуализације

ОПШТИ ЦИЉ

Унапређење квалитета живота деце и младих са сметњама у развоју, њихових породица као и сензибилисање заједнице за разумевање, прихватање, вредновање и стварање једнаке шансе за све грађане у општини Чока.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ

- Развој услуге која доприноси укључивању деце у свакодневни живот заједнице, развој њихових капацитета и већој самосталности.
- Пружању подршке породицама деце са сметњама како би одржали породично јединство и квалитет породичног окружења.
- Развој капацитета пружаоца услуге као и свих укључених социјалних актера кроз континуирано унапређење и развој одрживе услуге.
- Промоција концепта социјалне инклузије кроз планиране и осмишљене акције усмерене ка локалној заједници

ЦИЉНА ГРУПА КОРИСНИКА

Услуга је намењена деци и младима са умереним, тежим и тешким обликом недовољне менталне развијености, деци и младима са телесним инвалидитетом, деци и младима са сензорним инвалидитетом, деци и младима са вишеструко ометеношћу, деци и младима са тежим хроничним обољењима узраста од 18. до 26. године старости (у случајевима продужења родитељског права).

АКТИВНОСТИ

Подршка личном развоју деце и младих

Развијање вештине свакодневног живота и старања о себи; Развијање вештине социјалне комуникације и међуљудских односа; Развијање одговорности и навика везаних за образовање и живот у заједници.

Програмске целине реализују се кроз дневни, недељни и месечни ритам активности којима се дефинише:

- распоред дневних активности - режим дана,
- недељне и месечне активности,
- реализација индивидуалног програма услуге за сваког корисника.

Све активности у дневном бораку се реализују према Годишњем програму рада и подразумевају вишечасовни боравак деце у безбедном окружењу, под надзором сручних радника. РАД се одвија у групи и индивидуално у складу са процењеним потребама.

У Чоки, 01.06.2012.

Центар за социјални рад Чока

Према последњем нацрту правилника о минималним стандардима квалитета овај документ треба да садржи и податке о основним кадровима.

При изради основног програма организације треба водити рачуна о томе да он буде једноставан, разумљив и доступан корисницима и широј јавности. Доступност основног програма рада може се обезбедити објављивањем на интернет презентацији пружаоца услуге или штампањем брошуре које ће бити дистрибуирана свим релевантним партнерима/организацијама и постављене на видно место у просторијама пружаоца услуге.

Показало се да су дневни боравци имали тешкоћу око израде свог програма рада јер су га поистовећивали са годишњим планом рада. Даље у овом приручнику, у делу текста о управљању услугом дат је шематски приказ, који детаљније показује разлику и повезаност између основног програма рада и других планова.

У односу на кориснике транспарентност се огледа у давању адекватних информација у свим фазама пружања услуге, али и укључивање корисника у процес доношења одлука, пре свега када су у питању ствари које се њих директно тичу, али и у вези организационих питања као што су годишње планирање, евалуација и сл.

Укључивање корисника и информисање локалне заједнице указује на отвореност за размену пружаоца услуге и омогућава да и једни и други осете „власништво“ над дневним боравком и тиме постану значајни актери у обезбеђивању његове одрживости.

Центрираност/усмереност на особу је принцип који нуди свеобухватан оквир како за успостављање услуге, тако и за непосредан рад са децом и младима. Идеја у основи овог принципа је да приступ у раду са корисницима рефлектује односе који постоје између чланова у оквиру организације и да организациона култура, која се тако ствара утиче на начин како планирамо активности према крајњим корисницима и широј социјалној средини.

Овај приступ заснива се на филозофији препознавања снага, јачања капацитета и стварања подржавајућег окружења. Дете или млада особа је активно укључена у све фазе пружања услуге,

његово/њено мишљење као и мишљење њему/њој значајних особа се уважава и кључни је чинилац одлука стручних радника.

Услуга дневног боравка зато треба да:

- одговара потребама детета/младе особе
- буде дизајнирана тако да дете са инвалидитетом може да је користи без обзира на тешкоће у функционисању
- има за циљ да детету са инвалидитетом омогући максималну самосталност
- помаже детету са инвалидитетом да користи све расположиве ресурсе заједнице

5.1. Управљање услугом

Квалитет социјалне услуге може се посматрати са аспекта испуњености прописаних стандарда, али и са аспекта **управљања на начин који обезбеђује пуно учешће корисника и одрживост услуге кроз сарадњу у локалној заједници.**

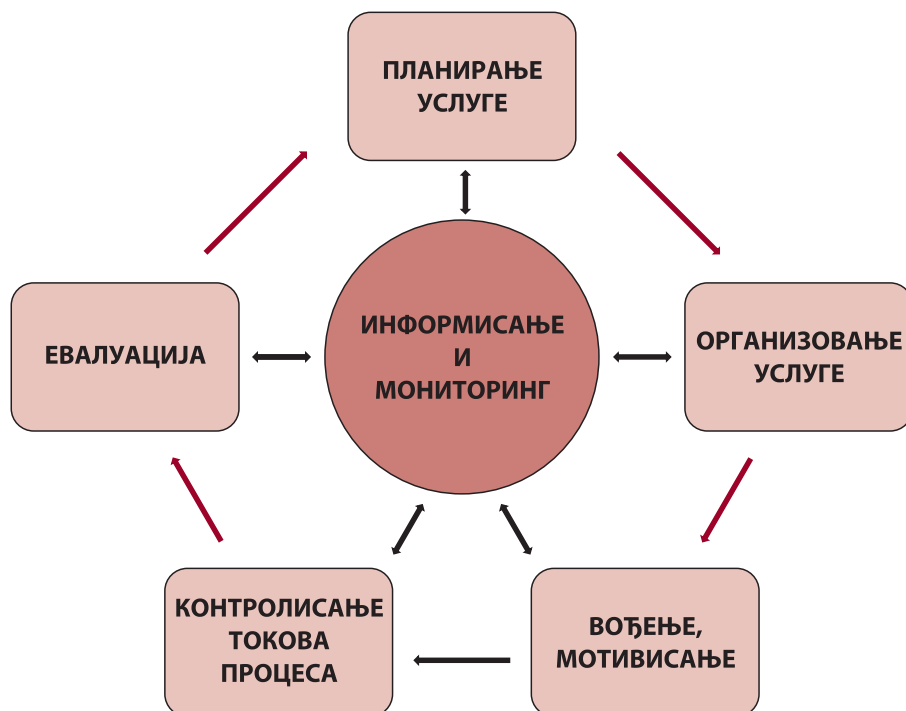
Управљање у социјалној заштити не може се поредити са управљањем у профитном сектору и зато је корисно имати на уму разлике између традиционалног приступа управљању и једног од модела управљања који би био примеренији услугама социјалне заштите, а заснован је на приступу центрираном/усмереном на особу.

Разлике између традиционално организованог пружања услуге и пружања услуге по приступу усмереном на особу може се најјасније видети у табели на следећој страни:

Приступ центриран/усмерен на особу	Традиционални приступ
Децентрализовано доношење одлука засновано на потребама корисника	Хијерархијско доношење одлука засновано на потребама организације
Ојачани, мултидисциплинарни, независни тимови	Особље ради по „одељењима“, и по налозима руководиоца
Адаптибилна и флексибилна организација	Строго устројена организација
Корисници и запослени заједно успостављају распоред активности на основу потреба и преференција корисника	Распоред активности заснован на потребама организације
Сви запослени познају кориснике и помажу им по потреби	Корисници имају одређене особе које брину о њима, остали се не укључују
Запослени високо вреднују успостављање квалитетног односа са корисницима	Запослени вреднују очување професионалне дистанце у односу на кориснике
Са изазовима се суочава и они се решавају онда када се појаве	Изазови се решавају тек онда када прерасту у проблеме
Негује се осећај заједништва и припадања организацији	Негује се јасна структура и ред
Резултати се континуирано евалуирају	Резултати се евалуирају спорадично
Ниска нежељена флукуација запослених	Средња до високе нежељена флукуација запослених
Конзистентни задаци за запослене	Ротирајући или варирајући задаци за запослене
Сви запослени укључени у решавање проблема	Руководство се бави решавањем проблема
Негује се вредност сталног и континуираног усавршавања и траже се могућности за професионалну обуку	Стручно усавршавање се обавља унутар организације
Особље, укључујући и директне пружаоце услуга (неговатеље) укључено је у планирање услуга	Директни пружаоци услуга (неговатељи) нису укључени у планирање услуга
Сви запослени проводе одређено време са корисницима	Само задужено особље долази у контакт са запосленима
Спонтана дружења и сврсисходне активности дешавају се током целог дана.	Активности се спроводе према плану и то онда када их запослени иницирају.

Управљање је сложен процес што се може видети из следећих фаза процеса управљања.

1) **Планирање** је процес, којим се дефинишу циљеви и врше припреме како би ти циљеви били доступни. Да би се сачинио сврсисходан план, нужно је претходно урадити **свеобухватну анализу стања**, утврдити потребе корисника, расположиве укупне ресурсе у окружењу, капацитете да се ове потребе ефикасно задовоље. Добри извори информација из ове области јесу локални центри за социјални рад, као и бројне невладине организације. Најбољи резултати у препознавању потенцијалних корисника и њихових потреба, постижу се развијањем успешне сарадње у локалној заједници и прикупљање информација из што већег броја извора.

Након анализе стања постављају се **циљеви и задаци** које треба достићи, дефинишу се **активности** које до њих треба да

доведу, одређују се улоге и одговорности, дакле, људи који те активности треба да спроведу и **рокови** до којих све то треба да се заврши.

У систему социјалне заштите планирање је још увек виђено као једна активност која се везује пре за административну радњу него за сврсисходан креативни процес какав би требало да буде. Позитивно је то што у систему социјалне заштите постоји и реализован је велики број обука на ову тему. Ипак, као и за све друге промене, чини се да ће свест о значају планирања добити свој пуни замах тек онда када се повећа број позитивних исхода оних пружалаца услуга који су са оваквом праксом започели на време.

Групе активности пружалаца услуга у односу на које је важно планирати, као што шема показује могу се грубо поделити у три области:

- активности управљања,
- активности непосредног рада са корисницима
- активности у заједници

Искуства дневних боравака код нас показују да планирање најбоље функционише у области рада са корисником, а да се друге две области подразумевају или се активности у њима дешавају спонтано и ситуационо. Годишњи програми рада углавном су садржали врло специфично дефинисане активности са децом и младима, док су развојне активности (побољшање функционисања, развој нових услуга, стручно усавршавање запослених и сл.) и активности усмерене на заједницу (информисање, развој партнерстава и сл.) прилично занемариване. Ово не треба да изненађује имајући у виду ограничене материјалне и кадровске капацитете дневних боравака, из којих природно проистиче давање приоритета стручном раду. Ипак, приликом успостављања услуге важно је имати свест и посветити се и планирању и праћењу у области унутрашње организације, али и сарадње са заједницом.

Планирање се обавља на различитим нивоима, од стратешког, преко годишњег планирања до израде специфичних планова, као што је план информисања или план стручног усавршавања.

Због сличности у називима, додатну забуну међу пружаоцима услуга често уводи и основни програм организације и због тога ћемо овде, без намере да детаљно улазимо у објашњавање сваког од ових докумената покушати да кроз графички приказ представимо њихове сличности, разлике и међусобну условљеност.

<p>Основни програм организације</p> <p>Даје одговор на питање КО СМО МИ?</p>	<p>Стратешки план</p> <p>Даје одговор на питање Где и на који начин планирамо да будемо у наредних 3-5 година?</p>	<p>Годишњи програм рада</p> <p>Даје одговор на питање Шта ћемо радити у наредних годину дана?</p>
<p>Документ у коме је дефинисан оквир деловања организације: коме су намењене њене услуге, вредности којима је вођена, циљеви које жели да постигне са корисницима и унутар заједнице, и основне активности којима те циљеве намерава да постигне.</p> <p>Он представља личну карту пружаоца услуге и намењен је екстерној јавности у смислу информисања, али и запосленима јер на једноставан начин даје и "правила понашања у оквиру организације".</p>	<p>Документ којим се показује где организација планира да буде у наредних неколико година и на који начин.</p> <p>Он представља својеврсну спецификацију Основног програма рада организације, јер се заснива на поставкама из основног програма рада али их додатно разрађује и терминира.</p> <p>Циљеви организације из основног програма организације тако постају општи циљеви или стратешки правци, који се даље у Стратешком документу спецификују, до конкретних активности тј акционог плана.</p>	<p>Документ који операционализује одређене циљеве из стратешког плана за период од годину дана.</p> <p>Оквирна структура овог документа могла би да буде:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пројекција броја корисника на годишњем нивоу - Број стално запослених, повремено ангажованих - Циљеви, планиране активности, рокови и одговорне особе - План информисања - План стручног усавршавања запослених - Буџет, расположива средства, потребна средства

2) Организовање услуге је логичан наставак процеса планирања и односи се на координацију људских и материјалних ресурса.

Тешкоће једног броја пружалаца услуга дневног боравака у области организовања услуге проистекле су управо из нејасних улога и одговорности, и конкретно, недостатка особе која ће руководити радом организације. Наиме, у односу на организационе облике дневних боравака у пракси су се појавила два случаја. Први, када је дневни боравак организациона јединица центра за социјални рад и други, када је дневни боравак део организације цивилног друштва тј. удружења грађана (најчешће удружења за помоћ МНРО).

У првом случају, формални руководилац дневног боравака је директор центра за социјални рад, који нема објективних (временских, просторних) могућности да се руковођењем дневним бораваком адекватно бави, док је у другом случају нејасно ко руководи дневним бораваком с обзиром на то да се као руководећа фигура појављује координатор пројекта, уз помоћ кога је дневни боравак успостављен или унапређен.

Уз уважавање специфичних околности које су дневне боравке довеле до оваквих нејасних модела управљања, и без улажења у то који је модел организовања бољи, из овог примера је важно извући поуку да је за успешно организовање услуге кључно да постоји руководилац са јасном визијом о томе како дневни боравак треба да функционише.

3) Вођење, мотивисање је начин на који се утиче на чланове организације како би се обезбедило квалитетно и ефикасно обављање активности. Основне претпоставке за успешно вођење су добра комуникација и успостављање одговарајуће атмосфере поверења, које се затим рефлектују на комуникацију са корисницима, и слику о пружаоцу услуге унутар локалне заједнице.

Људи су главни ресурс сваке организације, а посебно организације која се бави пружањем подршке деци и младима са инвалидитетом.

За успешно управљање људским ресурсима полазна основа је:

- адекватна пројекција потребних кадрова

- јасне линије одговорности,
- прецизни описи послова,
- утврђен начин награђивања и
- обезбеђено континуирано стручно усавршавање.

Оквир за потребан број запослених у дневном боравку за децу и младе са инвалидитетом је и одређен у нацрту правилнику о стандардима за услуге социјалне заштите кроз одредбу о минималном броју стручних радника и сарадника који се непосредно ангажују у раду са корисницима.

С друге стране, локална управа, као поручилац и финансијер услуге, у складу са својим потенцијалима и исказаним потребама пружалаца, одлуком утврђује број ангажованих стручних радника и сарадника.

Пружалац услуге у том оквиру, на основу стварних потреба обима посла, ангажује стручне профиле неопходне за реализацију активности.

Поред стално ангажованог особља пружалац услуге може обезбедити и друге сараднике путем протокола о сарадњи или уговора са другим организацијама или појединцима.

Детаљни описи послова и прецизне, јасне линије одговорности предуслови за ефикасно спровођење активности. Добро састављени, јасни и детаљни описи послова могу бити основ за:

- одабир кадрова и њихово увођење у посао,
- управљање учинком,
- модалитете мотивације и оцењивања,
- евалуацију самог посла

Описи посла, такође, обезбеђују полазну тачку за обезбеђивање континуираног стручног усавршавања тј. за креирање **индивидуалних развојних планова**. Опис посла може бити полазна тачка овог процеса јер су у њему дефинисани захтеви посла и потребне компетенције за његово обављање, на основу којих се могу утврдити недостајућа знања конкретног запосленог као и потребе за обуком.

Важно је нагласити да се индивидуални развојни планови израђују у блиској сарадњи са запосленима.

Тако утврђене потребе за обуком упоређују се са захтевима праксе и ресурсима организације.и воде сачињавању **годишњег плана стручног усавршавања запослених.**

Могућности за стручно усавршавање запослених су бројне: акредитовани програми обуке у систему социјалне заштите и програми обуке из других система, размена искустава са другим пружаоцима услуга, стручни скупови (семинари, округли столови, конференција) али и размена у оквиру колектива и обезбеђивање стручне литературе.

Оно што је важно за План стручног усавршавања је да, као и сваки добар план, има јасне и реалне циљеве, средства за њихово остваривање и рокове. Такође је важно да запослени буду свесни значаја стручног усавршавања што подразумева да се као једна од основних вредности у оквиру организације негује развој и доживотно учење.

У области социјалне заштите није уобичајено **награђивање** путем новца, зато је управљање људским ресурсима специфичан и изазован задатак. Јасно је да мотиви људи, који се баве помажућим професијама нису искључиво финансијски, али је зато кључно препознати те мотиве и на њих реаговати, а пре свега неговати организациону културу, у којој ће њихови напори бити уважени а њихов напредак праћен и подржан.

4) Благовремена и континуирана **контрола токова и процеса** основ је за предузимање корективних акција и враћање на зацртани курс и пут у остваривању циљева, али и за прикупљање података у циљу процене успешности и новог планирања.

5) **Евалуација** је управо процес, који омогућава сагледавање успешности одређених активности и то:

- праћењем усаглашености процеса са постављеним циљевима,
- мерењем остварене ефикасности и ефективности рада

- сагледавањем садржаја активности у функцији унапређења квалитета рада.

Пружалац услуге спроводи евалуацију на најмање два нивоа, као **интерну евалуацију услуге** и као **евалуацију напретка корисника (поновни преглед)**, којим ћемо се бавити више у делу о стручном поступку.

Интерна евалуација представља процес, који се унапред планира и у коме су индикатори успешности дефинисани још на почетку, у току самог планирања активности. Може се обављати на нивоу процеса (како смо нешто радили) и на нивоу исхода (да ли је планирано урађено). Од квалитета плана од кога почињемо зависи и квалитет евалуације јер се индикатори углавном већ налазе у постављеним циљевима (индикатори исхода) и планираним активностима (индикатори процеса).

У зависности од врсте евалуације методе и технике могу бити различите - опсервација, упитник, интервју, бележење, аудио и видео записи, скале процене и др. Избор врсте и техника евалуације је на самом пружаоцу услуга, али оно што би требало да представља императив је **процена задовољства корисника и њихових породица**.

Пружаоци услуга често евалуацију посматрају као процес у коме се анализирају грешке и неуспеси, а заборављају да она треба да послужи и када желимо да документујемо да нешто добро радимо, да се уоче и забележе примери иновативних и квалитетних решења. На тај начин обезбеђује се континуитет добре праксе и омогућава размена искуства са другим пружаоцима.

Извештај о евалуацији је и начин да докажемо локалној самоуправи да добро радимо свој посао, а евентуалним донаторима и широј јавности изводи из овог извештаја шаљу поруку да свој посао схватамо озбиљно.

5.2. Сарадња у локалној заједници

Пружаоци услуга су у свом раду пре свега упућени на ресурсе у својој локалној заједници. Стварање услова за сарадњу

и партнерства са различитим актерима је један од значајних задатака јер партнерство подразумева удруживање снага, капацитета и ресурса, да би се заједнички решавали проблеми.

Основни циљ сарадње у локалној заједници је обезбеђивање одређених услуга за кориснике које сам дневни боравак није у могућности да пружи или једноставно проширивање услуга за кориснике. На тај начин корисници се укључују у активности у заједници, а локална заједница се сензибилише за отвореност према особама са инвалидитетом.

Иако већина пружалаца услуга у социјалној заштити може да се похвали солидним односима и контактима у својим локалним заједницама, та сарадња је врло често заснована на персоналним и личним односима и самим тим није увек извесна. Често се заборавља да је за успешно партнерство, поред мотивисаности партнера за заједнички рад, неопходан и уређен систем за међусобну размену информација, развијеност капацитета за партнерство и јасна правила и механизми одлучивања.

Зато је сарадњу пожељно уредити одговарајућим инструментом (споразумом, протоколом, уговором).

Дневни боравак у Бору успоставља сарадничку мрежу на локалном нивоу, сачињава протоколе о сарадњи, на пример са: Градском библиотеком, Центром за културу, Музичком школом и Спортским центром, са другим средњим и основним школама, привредним организацијама, другим удружењима особа са инвалидитетом, Колом српских сестара, Црвеним крстом, Учитељским друштвом града, Интерресорном комисијом, Основном школом за специјално образовање деце.

Протоколом о сарадњи са Домом здравља може се обезбедити, као у Новом Кнежевцу, да логопед једанпут недељно посећује дневни боравак, ради процену корисника и њиховог напретка, даје упутство особљу за наставак рада са сваким корисником коме је ова услуга индикована.

Протоколом о сарадњи се уређују циљеви, облици и начини сарадње, процеси у којима организације учествују у задовољавању потреба деце и младих са инвалидитетом. На тај начин успоставља се јаснија и ефикаснија подела рада, базирана на одговорностима и улогама. Протоколом о сарадњи се регулишу „правила понашања“, са јасним правима и обавезама страна потписница и са предвиђеним правним последицама услед неиспуњена предвиђених обавеза.

Значајан облик активног укључивања заједнице у рад пружаоца услуге је **ангажовање волонтера**. Волонтерски ангажман није довољно развијен у нашој средини, али дневни боравци за децу са инвалидитетом показују значајан напредак у овој области.

Добар пример је дневни боравак у Трстенику који за „вршњачка дружења“ ангажује 23 млада волонтера обучена за волонтерски ангажман. Међу волонтерима су професор енглеског, наставници физичке културе, приватни предузетници. Дневни боравак у

Кладову ангажује волонтера за правне услуге, а за реализацију заједничких активности са корисницима користи и волонтерски сервис ученика из основних и средњих школа.

6

СТРУЧНИ ПОСТУПАК

Стручни поступак у раду са децом и младима са инвалидитетом има следеће фазе:

- Процена потреба и способности корисника
- Планирање услуга за сваког појединачног корисника (индивидуални план услуге)
- Реализација активности и услуга које су идентификоване у индивидуалном плану
- Поновни преглед и евалуацију индивидуалног плана

6.1. Процена

Процена представља идентификовање специфичних потреба детета или младе особе, личних, породичних и срединских потенцијала, као и могућих ризика ради планирања и пружања подршке. То је континуирана активност прикупљања и анализе релевантних података, који су значајни за закључивање и доношење одлука о активностима са корисником.

Процена увек има циклични карактер и не завршава се једном и заувек

Ко све учествује у процени?

За процену је одговоран стручни радник дневног боравка, а у процени учествују и други стручњаци у дневном боравку имајући у виду различитост потреба корисника.

У процес процене треба обавезно укључити само дете или младу особу, породицу, али и друге битне особе, а по потреби и представнике институција (школа, центар за социјални рад...) који су значајни у животу детета.

Ко кога процењује ?

Не сме се заборавити да је процена **двосмерни**, а не једносмерни процес. И корисник и родитељ, такође, процењују и нас као пружаоце услуге.

На самом почетку, дете – млада особа и родитељ, процењујући нас започињу свој процес **партиципације** из кога произилази њихова могућност избора: одредити се за ову услугу или не, а затим и сарађивати и учествовати или не. Из разумевања значаја ове двосмерности, проистиче један веома важан и сложен однос – **однос поверења** између корисника и пружалаца услуге, који се од самог почетка гради узајамно.

Шта процењујемо?

У односу на корисника процењујемо:

- способности старања о себи
- способности комуникације (вербалне, невербалне, писане)
- карактеристике понашања, способност контроле понашања
- карактеристике односа које склапа и одржава са другима
- навике у вези са јелом, спавањем и хигијенским навикама
- самосталност у доношењу одлука
- интерсовања и начин коришћења слободног времена
- мотивацију за коришћење услуге
- ризичне аспекте у функционисању

Процену обављамо на основу разговора са корисником и непосредног посматрања, а затим и на основу анализе документације коју добијемо (процена центра за социјални рад и здравствена документација). Иако ће са корисницима који имају тешкоће у говору или артикулацији својих мисли самопроцена бити отежана, важно је не одустајати и прикупити што више

информација о томе како корисник види себе, свој живот и способности, шта воли да ради и шта очекује од пружаоца услуге. У процени је акценат увек на снагама и могућностима корисника, а не на недостацима и тешкоћама.

У односу на породицу процењујемо:

- састав и структуру породице (ко све живи са дететом и води бригу о њему)
- материјални статус породице
- очекивања родитеља од услуге
- карактеристичан начин бриге о детету у оквиру породице
- безбедност и сигурност које је породица у стању да пружи детету
- став породице у односу на дете и његове потребе

Подаци о породици прикупљају се током унапред договорених сусрета на којима се разговара о свим наведеним темама, на начин који породици указује на добронамерност пружаоца услуге и отвореност за сарадњу. Породице деце са сметњама у развоју суочавају се са бројним објективним тешкоћама и зато њихова прича може бити засићена проблемима и негативним искуствима, али је задатак пружаоца услуге да се фокусира на позитивне аспекте, снаге и ресурсе које свака породица има.

У односу на заједницу процењујемо постојеће ресурсе, који могу задовољавати потребе корисника или су већ важне у животу корисника, као што су чланови проширене породице, комшилук, школа и пријатељи.

Циљ овакве процене је утврђивање капацитета и ресурса, које ће пружалац услуге у сарадњи са дететом и значајним особама, планираним и структурираним активностима активирати и оснаживати.

Врсте процене

У дневном боравку за децу са инвалидитетом можемо говорити о две врсте процене:

1. пријемна процена, која се ради на самом почетку пружања услуге и има за циљ упознавање и утврђивање компатибилности потреба и очекивања корисника и могућности пружаоца услуге, и

2. процена током пружања услуге са циљем планирања специфичних активности усмерених на дете/младу особу.

Пријемна процена подразумева интервју и опсервацију са корисником, родитељима, (старатељем) или особом са којом дете живи и која свакодневно води бригу о детету. У овој фази прикупљају се сви значајни подаци о кориснику и породици у којој дете/млада особа живи.

У односу на садржај пријемна процена се базира на подацима, који су актуелно расположиви из документације којом на почетку располажемо и из интервјуа и опсервације са родитељима и корисником, а евентуално и неком другом битном особом од значаја за почетно прикупљање информација.

Зашто је пријемна процена важна?

На основу закључака из пријемне процене одлучујемо да ли дневни боравак може да пружи квалитетну услугу кориснику и у којој мери. Исход је одлука да ли се и на који начин корисник укључује у коришћење услуге, и евентуално одлука о приоритету у коришћењу услуге.

Приоритет у коришћењу услуге се разматра у ситуацијама када постоје два или више корисника, који су заинтересовани за услугу, а нема довољно расположивих места. Одлучивање о предности при пријему се зато заснива на пријемној процени, у којој се морамо руководити и дефинисаним критеријумима за одређивање приоритета на пријему (критеријуме за формирање листе чекања). На основу ових података објашњавамо кориснику и родитељима разлоге за одлагање почетка коришћења услуге, уколико није могуће реализовати пријем одмах.

Такође, на основу закључака из пријемне процене одлучујемо на које ћемо карактеристике у функционисању корисника и породице посебно обратити пажњу на самом почетку - у **адаптационом периоду**. Све потребе не могу се

задовољити одједном те се на основу закључака пријемне процене опредељујемо за приоритетне активности и услуге за корисника које чине **почетни план**.

Пријемна процена, никада није потпуна јер није могуће одједном прикупити и сагледати све што је значајно за дете или младу особу.

По окончању пријемне процене, када смо донели одлуку о пријему корисника, корисник се укључује у услугу и тада почиње **период адаптације**. Он се одвија према почетном плану за корисника и обично траје до 30 дана.

Почетни план садржи кратку листу планираних активности, које ће детету помоћи у процесу адаптације са циљем навикавања на дневни боравак, стручне раднике, групну динамику, другу децу и сл. У зависности од карактеристика детета, тај план ће садржати договор о томе колико често и на који начин ће дете/млада особа боравити у боравку, да ли и у којој мери ће бити потребно присуство родитеља, у које редовне активности дневног боравка ће се укључити и сл.

Циљ процењивања у периоду адаптације је потпуније сагледавање детета/младе особе.

Подаци који се прикупљају су детаљнији и свеобухватнији јер су засновани на непосредном искуству из рада стручног особља са корисником и родитељима; долази до продубљенијег упознавања кроз однос изградњу поверења на релацијама дете – особље - родитељ; стручно особље има прилику да користи и тестове и скале процене и сл.

Поред прикупљања података у овој фази ради се и на:

- мотивисању за прихватање услуге од стране детета и родитеља;
- пружању помоћи у прихватању одвајања између родитеља и детета;
- грађењу односа поверења особље-дете-родитељ;
- дефинисању адекватних очекивања код свих од услуге.

Могући исходи након адаптационог периода су:

- да корисник прихвати и настави са коришћењем услуге, у том случају започиње се израда индивидуалног плана за корисника, који подразумева надоградњу почетног плана; или
- престанак пружања услуге из следећих разлога:
  - о кориснику услуга више није потребна,
  - о корисник не жели да даље користи услугу,
  - о пружалац услуге не може да одговори на потребе корисника.

Увек нам је важно у раду са корисником да знамо докле смо стигли, зато по формирању првих налаза потпуније процене, настављамо процес праћења и правимо периодичне пресеке -евалуативне процене. Тада, заправо вршимо евалуацију нашег досадашњег рада са корисником и стања и функционисања корисника и породице и њихових потреба.

6.2. Планирање

Планирање је процес одлучивања о томе који циљ желимо да постигнемо и на који начин ћемо тај циљ да остваримо са конкретним корисником. Започиње анализом резултата процене (идентификованих потреба, способности и ризика) при чему се заједно са корисником договарају приоритети на којим ће се у наредном периоду радити.

Ко учествује у планирању?

- Корисник - у складу са могућностима
- Запослени стручњаци - социјални радник, радни терапеут, радни инструктор, неговатељ
- Члан породице или старатељ
- По потреби други чланови породице, значајне особе и представници других служби

Индивидуални план услуге обавезно садржи:

- циљеве који се желе постићи у односу на области у којима је потребна подршка
- конкретизоване активности, које ће се предузимати да би се дефинисани циљеви постигли;
- време у коме се план реализује;
- рок за поновни преглед плана;
- одговорне особе.

Циљеви су крајње тачке – **позитивна промена** у функционисању корисника. У правцу постизања промене (циља) бирају се активности које ће бити предузимане са корисником (и родитељима), одређује степен потребне подршке и дефинишу специфични кораци које треба предузети да би се циљ постигао.

Циљеви треба да буду што конкретнији и што једноставнији и зато треба избегавати стручне, компликоване и опште формулације.

На пример, циљ формулисан као „побољшање ситне моторике” много ће бити јаснији ако се конкретизује у рецимо „Милан ће научити да сам везује пертле.” Овакав циљ је мерљив, специфичан, и јасан и, што је најважније, разумљив Милану и његовој породици, који ће имати осећај постигнућа онда када га буде достигао.

У постављању циљева треба бити и реалан тако да и **одржавање** постигнутог напретка и нивоа функционисања, такође, може бити валидан циљ за оређену децу и младе са инвалидитетом.

Конкретизоване **активности**, које се предузимају током пружања услуге, садрже специфичне кораке, које треба предузети да би се постигао циљ и дају одговоре на питања: шта, ко, где, и када треба да уради.

С обзиром на то да у сваком планирању учествује корисник и родитељ, као и друге битне особе од значаја за корисника, важно је да план буде разумљив, са прилагођеним речником.

У плану се могу дефинисати и активности и обавезе, које родитељ преузима на себе (као и друге важне особе) које ће

спроводити са дететом ван дневног боравка (у породици, школи, ако похађа школу....).

На пример, ако је циљ да Милан научи да самостално везује пертле, активности би могле да буду: учење везивања пертле у наредних недељу дана, за шта би могли да буду одговорни неговатељица и Милан; затим провежбавање везивања два пута дневно, недељу дана после тога, за шта је одговоран Милан и његова другарица Верица. Мама и тата су одговорни за то да у другој недељи Милану код куће не везују пертле, него да га пусте да он то сам уради, чак иако то подразумева мало више времена него што би они волели.

У планирању је важно

- Циљеве и активности планирати у складу са циљевима/жељама корисника
- Подржати самоефикасност - нагласити оно што корисник може, одмеравати активности и исходе, тако да се постиже циљ, што делује мотивишуће на корисника
- Почети од једноставнијих краткорочних циљева, који ће довести до осећања постигнућа

Након доношења плана следи његова примена што подразумева:

- Реализацију планираних задатака и активности
- Примену планираних метода и техника
- Прикупљање података за евалуацију - настављање процене кроз посматрање и праћење промена у понашању корисника
- Редовно бележење свих важних чињеница и промена о кориснику и породици. Врши се у листу праћења, у коме своје белешке о кориснику уноси сво ангажовано особље.

6.3. Поновни преглед

Процена успешности реализованог плана услуга заправо је поновни преглед (поновна процена) остварености циљева и стања

и функционисања корисника након примене свих активности предвиђених планом. Обавља се заједно са корисником и представља основу за даље планирање активности.

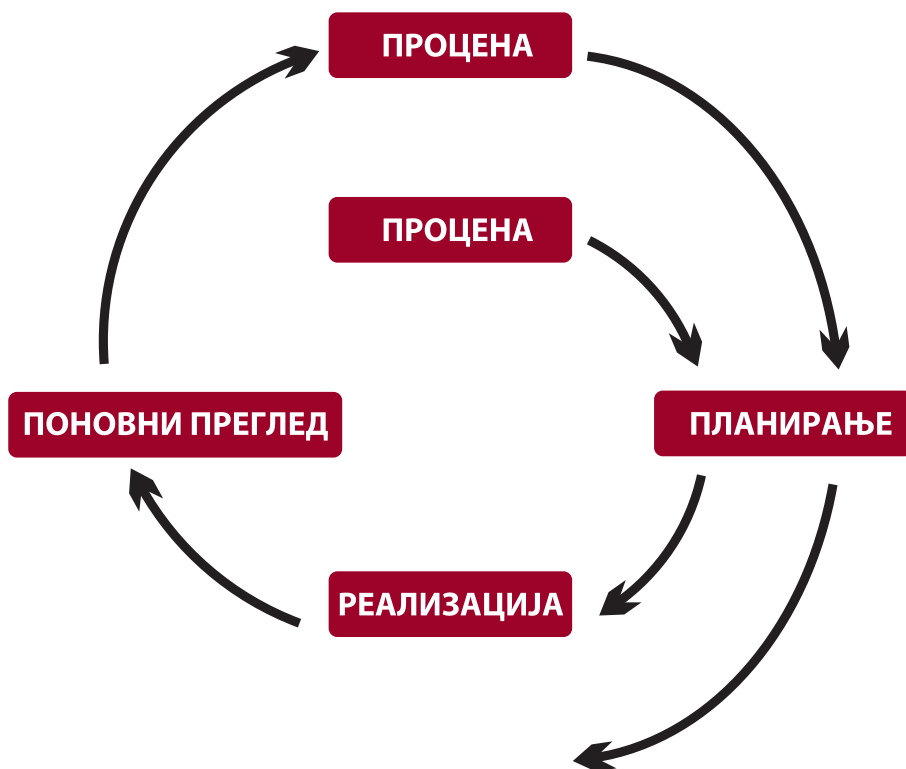

Искуства из праксе говоре да у индивидуалном планирању услуге, поред стручних радника, најчешће учествују спољни стручни сарадници, корисник и родитељи/старатељи. Међутим, учешће родитеља/старатеља у пракси још увек није достигло ниво активне партиципације.

У већини случајева завршава се на упознавању родитеља са предложеним планом.

У појединим дневним боравцима сарадња са родитељима је унапређена, па стручни тим и родитељи увек усаглашавају циљеве који се уносе у план услуге. Тежи део задатка је мотивисати родитеље да у кући спроводе поједине планиране активности. А, како наводе стручни радници из дневног боравка у Кладову, учешће родитеља/старатеља у изради и реализацији плана услуге је „продужена рука“ дневног боравка. Активно укључивање родитеља у реализацију појединих задатака и активности са корисником у кућним условима, обезбеђује да се постигнути ефекти одржавају и унапређују.

Поновна процена се обавља у складу са планираним активностима тј. роковима, који су предвиђени за остваривање циљева. То може да буде на два, три или пет месеци, али је пожељно да не буде ређе од једном у шест месеци.

7

РАД СА КОРИСНИКОМ – ОБЛАСТИ ПОДРШКЕ

Концепт активности дневног боравка подразумева подршку сваком детету са циљем достизања највишег нивоа индивидуалне самосталности у практиковању свакодневних вештина. Овај приступ заснива се на филозофији препознавања снага, јачања капацитета и стварања подржавајућег окружења и организовању активности које су фокусиране на особу којој је потребна подршка.

Степен подршке се прилагођава и мења у складу са индивидуалним потребама корисника. Другим речима - да би се постигли циљеви дефинисани индивидуалним планом, за свако дете посебно, потребно је одредити примерен садржај и степен потребне подршке .

У складу са дефинисаним индивидуалним плановима услуге, активности подршке могу бити фокусиране на:

- Развој вештина свакодневног живљења
- Социјалних вештина
- Побољшање говора или кретања
- Забаву и рекреацију
- Вештине изражавања креативности

7.1. Подршка развоју вештина свакодневног живљења

Овладавање вештинама свакодневног живљења је један од првих задатака које треба реализовати са корисницима услуге дневни боравак за децу са инвалидитетом, без обзира на степен и врсту инвалидитета. Неке од активности у којима може бити потребна подршка кориснику могу бити: одржавање личне и хигијене животног простора, кретање унутар и ван стана/куће, располагање новцем и вештине куповања, безбедно понашање у кући/стану, припрема једноставних и сложенијих оброка, руковање кућним апаратима и слично.

Дневни боравци у Руми и Параћину имају „чајну кухињу“, посебно опремљену потребном техником и намирницама, у којој се са корисницима спроводе активности припремања хране. Дневним распоредом активности је дефинисано учешће појединачних корисника у постављању и распремању столова за оброке. Укључени су корисници којима је потребан развој ових вештина, а дефинисани су послови и карактеристична подршка за сваког корисника појединачно.

7.2. Подршка развоју социјалних вештина

Понашање у контакту са другима, при учењу и раду, вештине самоконтроле понашања, самопотврђивање, сарадња с другима, познавање социјалних правила, социјално прихватљиво понашање на јавном месту, организација слободног времена, тражење подршке, неке су од вештина које спадају у област социјалних вештина. Развој и очување ових вештина доприносе адекватнијем функционисању и понашању корисника у реалној социјалној ситуацији, као и већем степену њиховог укључивања у заједницу.

Подршка развоју социјалних вештина, иако је у првом реду усмерена на унапређење функционисања корисника у социјалном окружењу, има и индиректне ефекте који се односе на слику о пружаоцу услуге. Корисници са вишим нивоом социјалних вештина постају „спона“ између дневног боравка и заједнице. Они су спремни да учествују у различитим програмима, комуницирају са непознатима, успостављају контакте и подстичу остале кориснике да се понашају на сличан начин. То у великој мери смањује предрасуде према деци са сметњама у развоју, а пружаоцу шири круг потенцијалних партнера.

Са усвајањем или унапређењем социјалних вештина, деца и млади са инвалидитетом се осећају социјално компетентнијим, а друштво их лакше и брже прихвата. Због тога је важно обезбедити адекватну подршку у овим аспектима живота, која се може пружити играњем улога, саветовањем, обезбеђењем адекватне повратне информације и слично.

7.3. Подршка развоју говора и покрета

Психомоторне вежбе су активности у дневном боравку које су посебно усмерене на развој опште моторике тела и говорних органа, развој аудитивне и визуелне перцепције, развој пажње, отклањање артикулационих поремећаја, схватање речи, формирање функционалних реченица итд.

Циљеви ових активности могу бити:

- отклањање или ублажавање специфичних тешкоћа или поремећаја у једној или више области сензомоторног и психофизичког развоја
- развој моторичких вештина и спретности при кретању,
- обнављање искустава о себи, о себи у односу на простор и време и у односу на друге

Различитим едукативним и стимулативним програмима, прилагођеним могућностима детета, може се постићи и:

- богаћење речника и развој језичке културе
- оспособљавање корисника за посматрање и праћење појава у природи
- савладавање оријентације у времену и оспособљавање корисника да се служи часовником и календаром
- проширивање раније стеченог знања и стицање новог знања о себи и свом окружењу

7.4. Подршка креативном изражавању

Креативне активности, прилагођене узрасту и развојном нивоу детета, треба да буду саставни део индивидуалних планова услуге. Кроз разне технике осликавања и моделирања од различитих материјала, потенцира се развој креативности и осећања за лепо.

Различитим уметничким техникама, развијају се и унапређују потенцијали корисника. Техникама креативног рада подстиче се развој дечијег стваралаштва, креативности и осећај делотворности. Могући циљеви креативних активности су:

- упознавање различитих ликовних техника
- оспособљавање за руковање различитим материјалима
- развој маште и креативности
- развој fine моторике руку
- усмеравање ка самосталности, уредности и истрајности у раду

Учествовање у овим активностима код корисника примарно развија осећање задовољства, а потом унапређује самоприхватање јер добијају материјалне продукте својих вештина и ангажовања. Уметнички производи корисника могу оплеменити простор у којем деца бораве и раде. Многи дневни боравци ове производе корисника заједно са њима презентују јавности. Производи корисника могу бити оригинални поклон гостима дневног боравка.

7.5. Забава и рекреација

Кроз културно забавне активности, које корисницима дају прилику за активности по слободном избору, развијају се веома значајне социјалне вештине. У времену предвиђеном за ове активности може се понудити играње друштвених игара или изражавање кроз покрет и плес.

Дневни боравак треба да буде место на коме се деца забављају и зато је важно организовати обележавање рођендана, значајних

Једна мајка тако је добила прву честитку за Осми март од свог детета, коју је оно само направило у дневном боравку у Новом Кнежевцу. Корисница дневног боравка у Руми добитник је општинске Светосавске награде за литерарни састав. Препознавање потенцијала,

подршка коју је корисница добила, уз ангажовање стручних радника, резултирала су овим значајним и подстицајним признањем. На ликовној манифестацији поводом новогодишњих празника, која је имала такмичарски карактер, корисница дневног боравка у Бору је освојила прво место за ликовни рад.

Добар пример примене радно-окупационе терапије су: кројачке, ткачке и грнчарске радионице на којима корисници израђују разне предмете употребних и декоративних вредности: шалови, торбице, подметачи, ћупови, вазе, саксије... Остварујући приход, на пригодним продајним изложбама и учешћем на локалним базарима, корисници стичу вештину располагања сопственим новцем. Дневни боравци у Руми, Параћину и Трстенику се могу похавлити овим активностима.

датума, празника и сл. Осим тога корисницима треба омогућити шетње и квалитетно време проведено на свежем ваздуху.

Могући циљеви културно-забавних и спортских активности су:

- правилно коришћење слободног времена
- побољшање квалитета друштвеног живота
- задовољавање социјалних и емоционалних потреба
- усвајање групних норми и развој осећања припадности
- развијање способности одлучивања у једноставним животним ситуацијама

Неограђен, али безбедан дворишни простор дневног боравка у Бабушници, оплемењен парковним елементима (пењалице, тобоган, хладњак) који користе и деца без сметњи у развоју, отвара могућности за неформалне, аутентичне сусрете, контакте, размене. Овакав

пример „спонтане инклузивности“ (играју се сви, сваког дана), даје ефекте можда значајније, свакодневније и дугорочније него што је, на пример, једнодневна приредба. Слободно време у обичном оближњем парку, може бити време и место аутентичног, спонтаног сусрета где сва деца имају исти, једноставан циљ: да се играју.

У оквиру развоја и унапређења физичких способности својих корисника, дневни боравак у Трстенику је успоставио веома добру сарадњу са спортским центром. У сали спортског центра су обезбеђена три термина недељно за вежбе корисника са тренерима. Дневни боравак у Бору и Параћину, такође, користе спортске центре за активности са корисницима.

8

ПОДРШКА ПОРОДИЦИ

Подршка породици у оквиру дневног боравака није примарни задатак пружаоца услуге али је она незаобилазна с обзиром на то да је породица природно окружење у коме се дете одраста и кључни фактор за развој његових капацитета.

Стручни радници дневних боравака често изражавају незадовољство степеном сарадње са породицама деце са инвалидитетом наводећи да су родитељи недовољно ангажовани или претерано заштитнички настројени према детету, а сумњичави и дистанцирани према особљу пружаоца услуге. Оваква понашања отежавају рад, с обзиром на то да је за усвајање и одржавање вештина детета, које се развијају у дневном боравку, неопходно да родитељи такође наставе са сличним приступом онда када је дете код куће.

Дакле, одговорност стручњака је да уложи напор и успоставе однос сарадње, а то није увек лако, посебно с обзиром на то да захтева структуриран приступ и посебно време кога често нема довољно.

Усмереност на породицу заснива се на неколико основних идеја.

- породица, а не професионалац, је константа у дететовом животу.
- породица је најкомпетентнија да одреди потребе и обезбеди добробит детета.
- детету је најбоље помагати кроз разумевање његове породице и заједнице у којој породица живи.
- поштовати изборе и одлуке породице, уважавати и истицати породичне снаге, подстицати контролу коју породица има над услугама које прима и истицати сарадњу и партнерство са породицом.

Овакав приступ, у коме су родитељи равноправни сарадници пружаоца услуге има и додатни ефекат, а то је **оснажвање родитеља и јачање родитељског самопоуздања**, што опет посредно ствара боље животно окружење за дете.

Сарадња са породицом у оквиру дневног боравака зато треба да подразумева:

- **укључивање родитеља у све фазе рада**

Ангажман родитеља у процени и изради индивидуалног плана за дете, као и у процесу поновног прегледа али и укључивање родитеља, непосредно или кроз представнике у годишње планирање рада организације и интерну евалуацију услуге.

- **континуирану размену информација које су потпуне и непристрасне**

Родитељима је важно да чују о напретку свог детета, али и о тешкоћама са којима се суочава. Искрена и отворена комуникација са родитељима у највећем броју случајева даје позитивне ефекте.

Осим тога, дневни боравак би требало да буде место на коме ће родитељ бити слободан да пита све што га занима и добије одговоре на недоумице које га муче у вези бриге о детету. То се може обезбедити заказивањем индивидуалних саветовања или организовањем „отворених врата за родитеље“ у одређеном термину током недеље.

- **подршка породицама у самоорганизовању и умрежавању у локалној заједници**

Дневни боравак може да буде место где ће родитељи размењивати искуства, упознати се и дружити, пружати једни другима подршку или покренути одређену иницијативу за своју децу на нивоу локалне заједнице.

Задатак пружаоца услуге је, дакле, да успостави услугу која ће бити отворена за сарадњу са породицама и да планира имајући на уму потребе породица својих корисника; да услугу организује флексибилно како би одговорила на различите потребе породица, уз пуно уважавање културних, етничких и социо-економских специфичности.

Примери добре праксе за укљученост родитеља у неким дневним боравцима се огледају кроз:

- свакодневну размену релевантних информација о корисницима: родитељи уважавају сугестије за рад са децом у кућним условима, ради одржавања постигнућа у усвајању нових животних навика и унапређењу самосталности корисника.

- родитељске састанке који се одржавају према утврђеној динамици.

Као подстицај континуираној и активној укључености родитеља, у дневним боравцима у Параћину и Чоки се практикује „путујућа свеска комуникације“. У свесци, која путује са дететом, редовно се родитељи извештавају о дневним активностима њиховог детета и дешавањима у дневном боравку. Повратно, родитељи у исту свеску уписују информације о свим битним дешавањима док је дете у породици. Осим што информише родитеље, свеска подиже ниво мотивације за сарадњу и повећава степен родитељског поверења у саму услугу.

*

Добар пример самоорганизовања је формирање Родитељског савета у дневном боравку у Бору, који бирају родитељи, а посредује између Клуба родитеља и пружаоца услуге дневни боравак. Преко родитељског савета родитељи учествују у планирању активности у дневном боравку.

Клубови родитеља су група за међусобну подршку у оквиру неких дневних боравака.

Има боравака који успешно организују подршку у оснаживању родитеља, њиховом прихватању услуге, изласку из социјалне изолације. Уз овакву подршку неки корисници по први пут изађу из својих кућа и укључе се у живот у заједници кроз шетњу, одлазак на организоване активности, као у дневном боравку у Косјерићу.

9

АКТИВНОСТИ У ЗАЈЕДНИЦИ

Аktivности у заједници дневног боравка имају за циљ подстицање што веће друштвене укључености деце и младих са инвалидитетом. За остваривање овог циља важно је разумети да скоро свака активност може да се реализује на инклузиван начин. Продајне изложбе, базари, такмичења, полигони, представе, кулинарске, уметничке и друге радионице, излети, екскурзије, летовања и многе друге активности могу да се реализују заједнички, са децом из вртића, основних и средњих школа, члановима других удружења.

„Ово је мало месџо и чини ми се, од када њосџојимо, да се и свесџ трађана некако њроменила. Кад корисник уђе у њродавницу нема више оних њоїледа, а кад идемо у њосласџичарницу исџо је џџако...“

**стручни радник у дневном боравку
за децу са инвалидитетом с југа Србије.**

Дневни боравак у Руми, на пример, организује посете средњој пољопривредној школи при чему деца заједно са ученицима раде у пластенику цвећа или на фарми.

Добар пример инклузије је и сарадња са фризерском школом ДБ у Руми где су деца са инвалидитетом модели за младе фризере.

Организују се и посете разним институцијама као што је банка, пијаца, осигуравајуће друштво, цвећара, Дом здравља.

Ефекат оваквих активности је двојак: корисници дневног боравка се упознају са разним пословима и стручним профилима, а ученици или запослени у институцијама сензибилишу за рад са клијентима са инвалидитетом.

Дневни боравци за децу са инвалидитетом развијају и негују интензивне инклузивне активности, тако да су у неким срединама ова деца препозната као незаобилазни учесници у локалним догађањима. Хор дневног боравка у Кладову, на пример, редовно наступа на свим локалним манифестацијама.

У Руми је дневни боравак традиционални домаћин трибинама, које организују локална удружења и организације.

Ове и сличне активности значајно утичу и на родитеље корисника, смањују осећај изолованости, коригују личне предрасуде у односу на члана породице са инвалидитетом и увећавају осећај задовољства.